

ALIMSKE PORODICE: MUZAFERIJE- SABRIHAFIZOVIĆIU

Ahmed MEHMEDOVIĆ

**Evlije, muderrisi, književnici, astronomi, vakifi, beg-
imami**

Jedna od najznačajnijih alimskih porodica Sarajeva i cijele Bosne i Hercegovine svakako je porodica Muzaferija, kasnije Sabrihafizović. Najstariji poznati predak ove porodice je Kurt Ali-spahija, zatim njegov sin Oruč-spahija, koji je umro 1625., pa njegov sin hadži Muzafer (otac muderrisa Husejna Muzaferije), umro 1668. godine. Kurt Ali-spahija mogao bi biti Gazi Husrev-begov savremenik.

Prvi poznati domaći muderris Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu bio je hadži Husejn-efendija, sin Muzafera, rodonačelnik porodice Muzaferija, koji je duže od 40 godina predavao na ovom najvišem učilištu u Bošnjaka turskoga vremena. Bio je veoma poštovan i cijenjen, toliko da je njega, njegovoga brata Muhammed-efendiju i sina Abdullah-efendiju svijet smatrao evlijama i često posjećivao njihove mezarove.

Njegov sin Abdullah-efendija bio je svestrano obrazovan i sposoban, *čovjek sa stotinu znanosti*, izumitelj prenosivog pontonskog mosta koji je korišten u odbrani Bosne prilikom čestih i žestokih napada Austrijanaca.

Unuk Husejn-efendijin, derviš Ibrahim-efendija, bio je, kakao piše Bašeskija, glasovit astronom koji je i drugima, besplatno, predavao ovu znanost.

Od Muhammeda Sabri-efendije Muzaferije ova porodica se širi u dvije grane, njegovi sinovi se nadalje prezivaju Sabrihafizovići, a sinovi braće zadržavaju prezime Muzaferija.

Husejn-efendija i njegovi potomci bili su muderrisi Gazi Husrev-begove medrese ili imami Begove džamije od 1681. do 1969. godine, 288 godina! Posljednji imam Begove džamije bio je hafiz Esad-efendija Sabrihafizović koji je tu dužnost obavljao 57 godina, od 1913. do 1969. godine. Među alimima ove porodice bilo je i značajnih vakifa i odličnih kaligrafa. U tekstu koji slijedi bit će riječi o njima i ostalim alimima ove porodice.

Hadži Husejn-efendija Muzaferija

Husejn-ef. Muzaferija, muderris Gazi Husrev-begove medrese, rodonačelnik je Muzaferija i današnjih Sabrihafizovića. Rođen je u Sarajevu 1646. godine, sin hadži Muzaferov (po njemu se i prozvao), unuk Oruča Omer Ali-spa-

hije, a praukun Kurt Ali-spahije. Nakon završenog mekteba i Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu, na nauke odlazi u Istanbul, gdje sluša ondašnje uvažene učenjake. U Sarajevo se vratio prije 1681. godine, jer je već te godine bio muderris Gazi Husrev-begove medrese. Na ovoj medresi Muzaferija, uz jedan kraći prekid, predaje sve do smrti 1721., oko 40 godina. On je, po svoj prilici, prvi domaći muderris Gazijine medrese. Bio je veoma učen i poštovan kao evlija. Stanovao je u Šejh Ferruhovoj mahali (Abdesthana), gdje je bio mutevellija jednog vakufa za česmu. Putovao je na hadž u Mekku, pri čemu je posjetio i Medinu, gdje je ostvario kontakte sa nekim učenjacima iz grada Allahovog Poslanika i kasnije se s njima dopisivao. Posjedovao je za ono vrijeme veoma bogatu zbirku rukopisa, koju su naslijedili njegovi potomci, da bi je Abdulkadir-efendija Muzaferija 1791. godine uvakufio za Đumišića medresu. Više ovih rukopisa danas se nalazi u Gazijinoj biblioteci u Sarajevu. Na prvom zaštitnom listu rukopisa R-1207 Gazijine biblioteke nalazi se bilješka Husejn-efendije Muzaferije, potpis i pečat. U pečatu mu je pisalo: *Ja ma'ruf al-asar ihfaz Husejn ibn Muzafer (O Ti, Koji svaki trag svoga prisustva pokazuješ, sačuvaj Husejna, sina Muzaferova)*. Brojne bilješke, dove, fetve, izvode iz različitih djela, na početku i na kraju rukopisa ispisao je Husejn-efendija Muzaferija. Cijeli kodeks sastoji se od četiri djela, koja je, prema Dobrači, prepisao nepoznati prepisivač 1588. godine. Ovo neće biti tačno. Naime, treći rukopis kodeksa predstavlja kraću *Risalu o pet pravnih pitanja koja se mogu riješiti na pet načina*, autora našeg Hasana ibn Nasuha Duvnjaka. Znamo da je on to djelo napisao 1681. godine, pa ono nije moglo biti prepisano gotovo sto godina ranije! Sudeći prema rukopisu, ovu Duvnjakovu risalu prepisao je vlasnik rukopisa Husejn-efendija Muzaferija, svakako iza 1681. godine.

Na početku rukopisa koji govori o glavnim islamskim dužnostima, a koji se nalazi u Gazijinoj biblioteci (R-1720), ima bilješka u kojoj se kaže da je rukopis, od preprodavača knjiga, kupio Husejn Muzaferija. Ispod bilješke je njegov pečat, a ispod toga pečat njegovog sina Muhammeda i naznaka da je rukopis uvakufio Muzaferija.

Bavio se astronomijom i izradom kalendara, a u njegovoj zbirci rukopisa bilo je nekoliko iz astronomije i astrologije. Nezaobilazno je njegovo ime i ime njegovog unuka Derviš Ibrahim-efendije kad se piše o astronomiji u Bosni i Hercegovini, ali treba pripomenuti da se astronomija na našim prostorima svodila na izradu kalendara, računanje namaskih vremena i ostalog što podrazumijeva služba muvekkita. Jedan od Muzaferijinih rukopisa, danas u Gazijinoj biblioteci, bavi se upravo izradom kalendara. Nema podataka da je Muzaferija obavljao dužnost muvekkita u Sarajevu. Mi smatramo da jest, bez obzira na to je li u njegovo vrijeme postojala muvakkithana ili nije. Gdje god je postojala sahatkula, postojao je i muvekkit.

Sabit Užičanin, u jednoj svojoj pjesmi-pohvalnici o Sarajevu (Handžić neargumentirano piše da je ovo pjesma anonimnog autora), hvali Muzaferiju i njegove sinove i kaže da je Sarajevo znamenito po Muzaferijama. Husejn-efendija Muzaferija bio je vaiz u više sarajevskih džamija, između ostalih i u Carevoj (1709.) te Buzadži hadži Hasanovoj džamiji, u čijem haremu su i danas njegovi nišani. Pred samu provalu Eugena Savojskog u Sarajevo 1697. godine, Muzaferija je predavao i u Buk'i medresi u Sarajevu, koja je, po mišljenju Omera Nakičevića, djelovala u Tabačkom mesdžidu. Pošto je Muzaferija ostao bez posla, a djeca bez nastave, jer je Buk'a medresa izgorjela, bosanski valija Ibrahim-paša podnosi molbu Porti u Istanbul s prijedlogom da se Muzaferiji isplaćuje po 15 akči dnevno iz ciganske džizije od dana kad je Buk'a prestala sa radom, s obavezom da djeci predaje u obližnjoj Carevoj džamiji. Onda bi ovo značilo da je Husejn-efendija Muzaferija neko vrijeme bio van nastavnog procesa Kuršumli medrese u Sarajevu i da je u to doba predavao u Buk'i medresi, odnosno u Carevoj džamiji.

Umro je 1721. godine i ukopan u haremu Buzadži hadži Hasanove džamije, danas u Logavijinoj ulici. Svijet je rado obilazio Muzaferijin mezar i na murad učio dove kraj njegovog mezara. Naime, u popisu sarajevskih evlija i kulturnih mezarova s kraja 18. stoljeća, Husejn-ef. se spominje kao evlija, te kao *ehli kalem i ehli ma'rifet – čovjek od pera i od znanja*. Na tom popisu su i njegov brat Muhammed-efendija i

sin Derviš Abdullah-efendija. O Husejn-efendijinom bratu Muhammed-efendiji nemamo nikakvih podataka, osim da je ubrajan u evlije i da mu se divio naš najveći pjesnik na orijentalnim jezicima Sabit Užičanin.

U zidu trijema Buzadži hadži Hasanove džamije, lijevo od ulaza, i danas je tarih na arapskom jeziku koji se odnosi na Husejn-efendiju Muzaferiju. U njemu je i rečenica koju je izgovorio sam Muzaferija prije smrti i u kojoj nagovještava godinu svoga preseljenja na Ahiret.

Ona glasi: *Rabbi nuri muddža'i bin-nuri wa irham šaybati (Bože, osvjetli moj mezar svjetlom i smiluj se mojoj starosti!* Kad se zbroje brojčane vrijednosti harfova, dobije se h. godina 1133. ili 1721., a to je i doista godina u kojoj je umro Husejn-ef. Muzaferija.

Muzaferija se uspješno bavio književnim radom, a sačuvana je i jedna njegova prepiska na arapskom jeziku koju je vodio sa prijateljem, kojega oslovljava kao svoga učitelja, Džemaluddinom iz Medine. U prvom pismu Muzaferija piše Džemaluddinu o napadu Austrijanaca (*Benu asfer*) 1697. godine što ga je predvodio palikuća Eugen Savojski. Napadači su, piše Muzaferija, *kao skakavci širili po zemlji nered; rušili gradove, palili kuće i naselja, pobili starije osobe, a mlađe odveli u ropstvo*. Da bi izbjegao poniženje i pogibiju, Muzaferija se sklonio nekud *na jug*, vjerovatno u Mostar. Ako je bio u Mostaru, a mi mislimo da jest, onda se sigurno sastajao sa najviđenijim ondašnjim alimom cijele Bosne, Šejh Jujom. Kad se vratio u Sarajevo, sa sinovima se uključio u obnovu grada. *U prvi mah smo – piše u pismu Muzaferija – obnovili i popravili oko dvije hiljade kuća, 44 džamije i mesdžida i oko hiljadu dućana*.

Najvažnija njegova književna ostavština je *Hronika*, pisana na turskom jeziku, u kojoj je iznio važne događaje svoga vremena.

Zna se da je jedan od njegovih izvora bio i Drnišlijin *Zbornik*. Muzaferijina *Hronika* do nas je doprla samo u fragmentima, zahvaljujući Muhammedu Enveri Kadiću, koji je neke njezine dijelove unio u svoju *Hroniku*, a Zejnil Fajić preveo i objavio u četvrtoj knjizi *Anala GHB*. Između ostalog, tu su i tri pisma znamenitog šejha iz Gradiške Mustafe Gaibije. Prvo je upućeno banjalučkom kadiji Davudu efendiji, a

druga dva velikom veziru Sulejman-paši u Beograd.

Muzaferija je zabilježio i podatak da je u srijedu, 25. safera 1109. (1697) godine sultan Mustafa-han doživio veliki poraz islamske vojske u Senti, na rijeci Tisi, koja se nalazi u blizini Temišvara. Tamo su herojski izginuli veliki vezir Almas Mehmed-paša, valija Čutahije Misir-oglu Ibrahim-paša, gradonačelnik Temišvara, stariji Džafer-paša, valija Adane Fazli-paša, zapovjednik janičara Mahmud-paša... Iz Anadolije dvanaest pukovnika, iz Rumelije četrnaest, iz Adane četiri, iz Dijar-Bekra jedan, trideset i četiri čorbadžije, a više od dvadeset hiljada janičara, sejmena i juruka herojski je izginulo. Muzaferija nije naveo koliko je Bošnjaka u toj nesretnoj bitki kod Sente platilo glavom. Ubilježeni su i datumi preseljenja na Ahiret nekoliko uglednih Sarajlija.

Zahvaljujući Muzaferijinoj *Hronici*, znamo za dva razorna požara 1730. i 1732. godine, kad je potpuno izgorio Kazandžiluk na Baščaršiji. Vjerovatno je ove podatke pribilježio jedan od Muzaferijinih sinova, jer je on umro još prije desetak godina. Nije pronađen rukopis cjelovite Muzaferijine *Hronike*.

Prema Fehimu Nametku, u Orijentalnom institutu u Sarajevu čuvao se jedan rukopis Muzaferijine *Medžmu'e*, signiran pod br. 400. Riječ je, zapravo, o *Medžmu'i* njegovog unuka Ibrahima ef., Beg-imama.

Osim proze, pisao je i poeziju. Koliko je Husejn-efendija Muzaferija volio stih pokazuje i to što njegove dvije imze (potpis na aktu, sentenca ispred imena u potpisu), koje je zabilježio Abdullah Drnišlija u svome *Zborniku*, imaju rimovanu formu. Prva glasi:

*Što je izloženo na ovom papiru
Od koristi je državi, narodu i viri, a druga:
Ako želiš da ti zemlja ne hudi,
Milostiv budi, milostiv budi.*

Muzaferija se u nekoliko navrata javlja kao supotpisnik nekoliko mahzara (memorijala) Porti. Godine 1716. zastupao je pred sarajevskim kadijom Bošnjaka hadži Ismail-agu, sina Husejnova, osnivača medrese na Atmejdanu u Sarajevu, koji je živio u Egiptu, i u njegovo ime za tu medresu uvakufio hiljadu esedi-groša ili 240.000 čuruk-akči.

Husejn-ef. Muzaferija imao je sedam sinova, a to su: Ebu Jahja Muhammed Seid, Ahmed Rešid, Abdullah, Omer, Salih, Ismail i Sulejman. Najstariji Muhammed Seid naslijedio je oca kao muderrisa, a bio je i imam i hatib Gazi Husrevbegove džamije.

Muhammed Seid-efendija Muzaferija

Muhammed Seid-ef. Muzaferija, sin prvog našeg muderrisa Gazi Husrevbegove medrese Husejn-ef. Muzaferije, rođen je u Sarajevu 1689. godine. Nauke je učio pred ocem u Gazijinoj medresi, a onda i u Istanbulu, gdje je dobio idžazet. Po povratku u Bosnu, carskim beratom 10. septembra 1720. godine imenovan je za imama i hatiba Begove džamije. Njegovi nasljednici bili su punih 250 godina imami ili hatibi Begove džamije koji su se u prvo vrijeme prezivali Muzaferije, a kasnije Sabrihafizovići. Muhammedu Seidu-ef., kao uglednom imamu, hatibu i muderrisu, beratom od aprila 1723. godine, bio je oprostjen kuluk. Kao muderris Gazijine medrese, naslijedio je oca Husejna efendiju. Nije bio u najboljim odnosima sa mutevellijom Gazi Husrevbegova vakufa Mehmed-efendijom, koji ga je tužio u Carigrad da zanemaruje svoju dužnost u džamiji i tražio da se Muhammed Seid-efendija ukloni sa ovoga mjesta. Sarajevski kadija je proveo istragu, koja je pokazala da mutevellijini navodi nisu tačni. Beratom od 26. marta 1726. godine, potvrđen mu je raniji berat na mjesto imama i hatiba Begove džamije. Bio je pobožan, povučen i lijepe naravi. Bavio se i medicinom, a jedan njegov recept za lijek koji se uzima kroz nos zapisao je u svojoj *Medžmu'i* njegov sin Ibrahim-efendija. Umro je u oktobru 1742, a naslijedio ga je sin Ibrahim efendija Muzaferija, poznat pod imenom Beg-imam. Imao je i sina Jahju, koji je 1748./49. godine umro u Damasku, vjerovatno vraćajući se sa hadža, jer se tad imenuje hadži Jahjom.

Abdullah-efendija Muzaferija

Abdullah-efendija Muzaferija, sin muderrisa Husejn-efendije, graditelj je i svestrani učenjak iz prve polovine 18. stoljeća. Kadija i historičar Omer-efendija Novljanin naziva ga

čovjekom sa *stotinu znanosti*, a Hammer *Tausendstelerom*. Abdullah-efendija se istaknuo prvenstveno kao vojni inženjer, a naročito u bitki pod Banjom Lukom 1737. godine, u junačkim borbama Bošnjaka na čelu sa vezirom Hećimoglu Ali-pašom, kad je potučena silna austrijska vojska. Abdullah-efendija je izumitelj prenosi-vih pontonskih mostova, a prvi je primijenjen već u bitki pod Banjam Lukom. Umro je u Sarajevu 1750. godine i ukopan na mezarju nad Kovačima – Jekovac. I sami tarih sa njegovog nišana potvrđuje ga kao svestranog i sposobnog čovjeka:

Muzaferija Abdullah-efendija,

Vješt i sposoban čovjek, koji je savladao

Sve znanosti i sposobnosti.

Jedan prijatelj mu je posjetio mezar

I izrekao ovaj hronogram:

«Bože, učini svijetlim kabur Abdullah-efendije».

Godina 1163. (1749./50.)

Njegovu svestranost potvrđuje i jedan recept za spravljanje tinte, a ispisan je na L. 49 u *Medžmu'i* br. 563 koja se čuvala u Orijentalnom institutu u Sarajevu.

Poput oca Husejna i amidže Muhammed-efendije, i on je smatran evlijom, pa je njegov mezar na Jekovcu nekad često posjećivan. Nalazi se na spomenutom *Popisu sarajevskih evlija i kulturnih mjesta*. Tituliran je kao mulla i čelebi. U njegovo doba titula *čelebi* jedino se davala istinskim alimima. Posjedovao je bogatu biblioteku, koju je naslijedio od oca, a i sam je kasnije popunjavao. Više rukopisa iz ove zbirke nalazi se danas u Gazijinoj biblioteci u Sarajevu. Na rukopisu R-1191 kao vlasnici rukopisa ubilježeni su Abdullah sin Huseina al-Muzaferi, 1718/19., zatim Ibrahim, sin Abdullaha, El-Muzaferi, a hadži Abdulkadir-efendija Muzaferi-zade ga poklanja za Sim-zade (Đumišića) medresu u Sarajevu 1791./92. godine, sa još dosta vrijednih rukopisa.

Derviš Ibrahim-efendija Muzaferija

Derviš Ibrahim-ef. Muzaferija, pozantiji kao Beg-imam, sin muderrisa i imama Begove džamije Seida Muhammed-efendije, rođen je u Sarajevu oko 1720. godine. Učili su ga otac i

drugi sarajevski alimi. Ne zna se je li odlazio i u Istanbul na studije. Oca je naslijedio na položaju imama i hatiba Begove džamije, nakon očeve smrti 1742. godine. Stanovao je u Šejh Ferruh mahali (Abdesthana). Posjedovao je bogatu zbirku rukopisa, u kojoj je bilo i rukopisa iz matematike, astronomije i astrologije, a neki od tih rukopisa danas se nalaze u Gazijinoj biblioteci u Sarajevu. Odlično je poznavao astronomiju i ovu znanost besplatno predavao drugima. Od njega je učio astronomiju i izučavao usturlab i rub'tah-tu i Emir Jazidžić Sarajlija, a drugi, mnogo poznatiji, Muhammed Razi Velihodžić, muderris, pjesnik, astronom. Bašeskija ovako opisuje Muzaferiju: *Ibrahim-efendija, imam Husrev-begove džamije, poznat pod imenom Beg-imam, ali već odavno nije lično obavljao ovu dužnost, nego su ga drugi zamjenjivali. Bio je glasovit astronom, kakvom ne bijaše primjera od Istanbula do Bihaća. Bogat, starac, trgovac.*

Pripadao je nekom derviškom redu, što se vidi iz potpisa na njegovoj *Medžmu'i* u kojoj je i otisak njegovog pečata. Umro je u Sarajevu 25. augusta 1791. godine, a trojici sinova i četirima kćerkama ostavio je znatan imetak. Imao je kulu kraj Ribnika u Kovačima kraj Hrasnice. Imovina mu je procijenjena na 1.360.000 akči.

Bio je veoma popularan i opjevan je u narodnoj pjesmi. I on se bavio književnim radom. U Orijentalnom institutu je postojala bogata medžmu'a (br. 400) derviša Ibrahima ef. Muzaferije pod nazivom *Madžmu'a al-lata'if wa sanduqat al-ma'arif*. Medžmu'a je započeta 1746. godine, a zadnji datum je iz 1773. godine ispod jednog Mejlijinog tariha. U ovoj medžmu'i od 190 stranica srednjeg formata ima mnogo pjesama poznatih i nepoznatih, turskih i naših pjesnika (tri tariha Muhammeda Mejlije, dvije pjesme Mustafa-bega Atlagića), uzoraka pisama, arzuhala, tariha, ilahija, fetvi, uzoraka za sastavljanje službenih dopisa, rječnik termina koji se koriste pri pisanju službenih dopisa, zagonetki, recepata, od kojih je jedan njegovog oca ili djedovog brata Muhammeda efendije. U *Medžmu'i* ima i jedan tarih povodom smrti Topal Osman-paše iz 1874. godine, pjesnika Sidkija, koji je unio neko od kasnijih vlasnika ovog rukopisa. Iako ih Trako-Gazić pripisuju Muvakkitu, mi mislimo da su to stihovi Arifa Sidkija Zelenjka, sa-

rajevskog i fojničkog šejha i muderrisa. Drugi dio *Medžmu'e* pisan je kasnije rukom drugog prepisivača. Na položaju imama i hatiba Begove džamije Ibrahima efendiju Muzaferiju naslijedio je najstariji sin hadži Muhammed Emin-ef., također poznat kao Beg-imam.

Hadži Muhammed Emin-efendija Muzaferija

Hadži Muhammed Emin-ef. Muzaferija, također poznat i kao Beg-imam, naslijedio je na položaju imama i hatiba Begove džamije oca Ibrahim-ef. Muzaferiju. Učio je od oca i vjerovatno u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu. Ne zna se je li na studije odlazio u Istanbul. Službu imama i hatiba Begove džamije obavljao je od 1789. do februara 1823. godine. Tada je ovu službu ustupio sinu Muhammedu Sabri-efendiji, od kada ova porodica prihvata prezime Sabrihafizović. Nakon umirovljenja, odlazi na hadž. Umro je u Sarajevu početkom ramazana, februara 1830. godine i ukopan kraj najuglednijeg Muzaferije, Husejn-efendije, u haremu Buzadži hadži Hasanove džamije. Spominje se počesto u raznim ispravama kao hatib i muderris. Ne znamo je li predavao u Gazijinoj ili nekoj drugoj sarajevskoj medresi. Ostavio je lijep imetak šesterici sinova. Kao vlasnik rukopisa *Tuhfa-i Šahidi*, koji se čuvao u Orijentalnom institutu u Sarajevu (br. 391), potpisao se 1782. godine ovako: *Mulla Muhammed Emin ibn Ibrahim Muzaferi-zade*.

Hadži Muhammed-efendija Muzaferija se, jednim svojim hajratom, upisao i među sarajevske vakife. Radi se o četiri vruće česme za uzimanje abdesta koje je on podigao svojim sredstvima, a nalazile su se u jednoj posebnoj zgradi kraj Careve džamije u Sarajevu. Česme su postojale od 1803. do 1895. godine.

Muhammed Sabri-efendija Muzaferija

Muhammed Sabri-ef. Muzaferija, imam i hatib Begove džamije, rođen je u Sarajevu u drugoj polovini 18. stoljeća. Učitelj mu je bio otac Muhammed Emin-ef. Muzaferija, također imam i hatib Begove džamije, a i drugi sarajevski alimi. S obzirom da je bio kurra-hafiz, vjerovatno je i on odlazio u Istanbul na usavršavanje,

poput svojih prethodnika. Postavljen je za imama i hatiba Begove džamije februara 1823. i tu dužnost obavljao do smrti, 17. septembra 1852. godine, dakle nepunih 30 godina. Ukopan je u većem mezarju u Halilbašića ulici. Bio je odličan karija i kurra- hafiz. Po njemu su se kasniji Muzaferije prozvali Sabrihafizovići. Ova služba prešla je na najstarijeg sina Mustafa-efendiju, a on je prepustio braći Sejfullah-efendiji i Ibrahim-efendiji. Do njihove punoljetnosti, zamjenjivali su ih drugi poznati imami i alimi.

Mulla Mustafa-efendija Muzaferija

Na rukopisu jednog komentara Kur'ana (drugi ili treći svezak) koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu (R-284), od neutvrđenog autora, na posljednjem zaštitnom listu naveden je prepisivač rukopisa mulla Mustafa Muzaferija, ali nije navedeno vrijeme kad je prijepis sačinjen. Teško je utvrditi je li riječ o Mustafi, najstarijem sinu Muhammeda Sabri-efendije Muzaferije. Ako jest, onda je on rođen oko 1830. godine, a rukopis je sačinio najranije oko 1850. godine, u svakom slučaju u drugoj polovini 19. stoljeća. Komentar Kur'ana ispisan je na 220 stranica većeg formata, jednostavnim i korektnim nash-pismom, crnom tintom. Tekst Kur'ana je vokaliziran, ponegdje Bismilla ispisana kaligrafski. Papir je bijel, deblji, a povez kožni sa prijeklopom, oštećen, sa utisnutim ornamentima na sredini korica u obliku baklave.

Hadži Abdulkadir-efendija Muzaferija

Hadži Abdulkadir-efendija Muzaferija, sin hadži Ahmedov (vjerovatno unuk Husejna Muzaferije), alim je i dobrotvor iz 18. stoljeća. Po svoj prilici, završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, a ne zna se čime se nakon toga bavio. Osim ilmom, Muzaferije su se veoma uspješno bavili zanatstvom i trgovinom. Stanovao je u Šejh Ferruhovoj mahali (Abdesthana) u Sarajevu, u kojoj je stanovao i Husejn-efendija Muzaferija, rodonačelnik ove porodice. Imao je bogatu zbirku rukopisa koju je naslijedio od svojih predaka, a i sam je obogaćivao kupovinom. Mnoge od ovih rukopisa iznimne vrijednosti poklonio je muderrisima i učenicima

Sim-zade (Đumišića) medrese u Sarajevu 1791. godine, i o tome na rukopisima ostavljao zabilješke i otisak svoga malog pečata. Većina ovih rukopisa danas se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Osim rukopisa, hadži Abdulkadir-efendija je u dobrotvorne svrhe ostavio i dio imetka i tako se svrstao u sarajevske vakife. On je 1782. godine uvakufio 1.300 groša i odredio da se taj novac daje na priplod, a da se onda od tako stečenog novca daje dnevno po 12 akči plaće muderrisu Sim-zade ili Đumišića ili Drvenije medrese u Sarajevu, a peterici đaka ove medrese, koji u njoj stanuju, po pet akči potpore. On je ovo učinio prvenstveno zato što je ova značajna medresa, rasadnik uleme, zapala u materijalne teškoće. Tu medresu materijalno je pomogla, proširila i dogradila i Fatima Kanita-hanuma, žena Musafa-paše Babića, kćerka bogatog kadije Muhammeda Seid-efendije Hajrića, poznatog kao Homarija.

Abdulkadir-efendija Muzaferija utemeljitelj je ženskog mekteba u Šejh Ferruhovoj mahali u Sarajevu. Ne znamo kad je Muzaferija podigao ovaj mekteb, jer o tome nemamo pisanih tragova, ali se on nalazi na popisu mekteba iz 1856. godine i na jednom kasnijem, koji je nastao oko 1878. godine. Na ovom drugom popisu, Abdulkadir se spominje kao vakif još jednog mekteba, skupa sa Veli-efendijom. Ovaj drugi, muški mekteb, bio se u Iplidžik Sinanovoj mahali, koja je među Sarajlijama poznata kao mahala Širokac. Od novca koji je Abdulkadir-efendija uvakufio prije 7. jula 1807. godine, pored ostalog, potrošeno je, za opravku mekteba u Šejh Ferruhovoj mahali 42 groša, za mu'allima u tom mektebu također 42 groša, a za opravku mekteba u Iplidžik mahali 12 groša, za mu'allima 12 groša. Iz istih sredstava i u isto vrijeme, dato je šesterici učenika Đumišića medrese 45 groša, muderrisu 18 groša, a za popravku medrese 9 groša. Kao što se vidi, Abdulkadir-efendija brinuo se o održavanju jedne medrese i dva mekteba u Sarajevu, što znači da je bio pokrovitelj nauke i obrazovanja.

Spomenuli smo da je imao bogatu biblioteku, ali nismo rekli da se Abdulkadir bavio i prepisivanjem rukopisa, od kojih je doskoro bio sačuvan samo jedan. Riječ je o fikhskodogmatičkom djelu *Šarh al-Fiqh al-akbar*, auto-

ra Ebu al-Muntehi Ahmeda ibn Muhammeda el-Magnisavija, na arapskom jeziku. Rukopis je urađen lijepim nash-pismom na 94 stranice srednje veličine. Tekst je pisan crnom tintom, a istaknute riječi nadvučene crvenom linijom. U rukopisu je bilješka da ga je 31. marta 1740. godine prepisao Abdulkadir ibn hadži Ahmed Muzaferi-zade. Rukopis je obradio Fehim Spaho 1942. godine u okviru *Zbirke orijentalnih rukopisa Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu*, br. 133. Pretpostavljamo da je kasnije prebačen u Orijentalni institut, gdje je, tokom posljednjeg rata, izgorio.

Hafiz Sejfullah-efendija Sabrihafizović

Hafiz Sejfullah-ef. Sabrihafizović, imam i hatib Begove džamije, rođen je u Sarajevu oko 1834. godine. Sin je Beg-imama Muhammeda Sabri-efendije Muzferije, rodonačelnika Sabrihafizovića. Nauke je učio u Sarajevu, vjerovatno u Gazijinoj medresi, i u Istanbulu. Dvanaest godina bio je hatib i drugi imam Begove džamije. Bio je vrstan terzija, a njegov rad je sedžada koja se godinama petkom sterala pred minber Begove džamije. Umro je 28. jula 1880., a ukopan na Hemezaninu mezarju kraj šejha Jakubovića. Nakon njegove smrti, njegovi džiheti su prenijeti na sina Asima. S obzirom da je u ovo doba Asim bio maloljetan, umjesto njega ove službe su vršili drugi alimi i imami, hafiz Ibrahim-ef. Rašidagić, hadži hafiz Omer-ef. Kršlaković, hadži hafiz Ibrahim-ef. Sabrihafizović, Asimov amidža, hafiz Ibrahim-ef. Sahačić, hafiz Abdullah-ef. Sofić i hafiz Sulejman-ef. Čučak. Godine 1904. Asim-ef. Sabrihafizović odrekao se svojih džiheta, pa je za drugog imama imenovan hafiz Asim-ef. Džafić.

Hadži hafiz Ibrahim-efendija Sabrihafizović

Hadži hafiz Ibrahim-ef. Sabrihafizović, imam i hatib Begove džamije, rođen je u Sarajevu 1852. godine. Sin je Muhammeda Sabri-efendije Muzferije, rodonačelnika Sabrihafizovića. Nakon mekteba, kotlarskog i kazandžijskog zanata, odlazi na nauke u Istanbul. Umjesto njega, imamsku je dužnost u Begovoj džamiji do 1878. godine obavljao Abdullah-ef. Kaučija, mu'al-

lim Begova mekteba. Hafiz Ibrahim-ef. počeo je imamiti u Begovoj džamiji od septembra 1878., a od aprila 1885. godine obavljao je i hatibsku službu kao vekil. Tako je trajalo do aprila 1892. godine, kad odlazi na hadž, a kao vekila ostavlja hafiza Muhammed-ef. Žunu. Na povratku iz Mekke, hafiz Ibrahim-ef. umire u Istanbulu 29. jula te godine i tu biva ukopan. Hafiz Žuna bio je vekil i umjesto njegovih maloljetnih sinova, ali zakratko, jer je i on preselio na Ahiret već naredne godine.

Hafiz Seid-efendija Sabrihafizović

Hafiz Seid-efendija Sabrihafizović, imam Jakub-pašine džamije u Magodi, u Sarajevu. On je bio posljednji imam ove džamije, jer se poslije njegove smrti nije ni otvarala. Umro je 22. marta 1931. godine, a džamija je srušena tri godine kasnije, 1934. godine. Ukopan je na velikom mezarju na Hridu. Sada se radi na obnovi Jakub-pašine džamije, temelji su pripremljeni, a mezarje očišćeno i ograđeno.

Hafiz Esad-efendija Sabrihafizović

Hafiz Esad-ef. Sabrihafizović, imam i hatib Begove džamije, rođen je u Sarajevu 19. augusta 1891. godine. Potomak je Muzaferija, kasnijih Sabrihafizovića, koji su duže od 250 godina bili ugledni muderrisi Gazijine medrese i imami Begove džamije. Najmlađi je sin hadži hafiza Ibrahim-efendije, imama i hatiba Begove džamije. U Sarajevu je završio svo školovanje i hifz. Izvjesno vrijeme boravio je u Istanbulu da bi usavršio kiraet pred znamenitim mudževvidom Kadri-efendijom. Do njegova punoljetstva, imam i hatib Begove džamije bio je hafiz Muhammed-ef. Hadžimulić. Hafiz Esad-ef. preuzeo je obavezu imama i hatiba Begove džamije februara 1913. godine i obavljao je do oktobra 1969. godine. Punih 57 godina! Bio je poznat kao hatib efendija. Imao je izuzetan glas i izvanredan mekam. *Begovu džamiju i njena visoka kubbeta samo je njegov glas mogao napuniti do kraja.* Ne samo da je neponovljivo učio Kur'an, na predivan način učio je mevlud, ilahije i kaside. Pored imamske i hatibske službe, bio je baš ikindijske mukabele uz ramazan više od 50 godina. Godinama je bio

član kolegija devrihana, a i džuz je učio dugo godina. Osim u džamijama, mevlude je rado učio i u privatnim kućama i slušaoce dirao do suza. Hafiz Esad-efendija je imao i u drugim sarajevskim džamijama: Jakub-pašinoj u Magudi, Tabak hadži Sulejmana u Potoku, Sarač hadži Hajdarevoj u Saračevoj mahali. Jedno vrijeme bio je mudževvid u medresama na Atmejdanu i Merhemića medresi. Godine 1959. imenovan je glavnim imamom za Sarajevo. Bio je predsjednik Izvršnog odbora Udruženja ilmijje od 1959. do 1961. godine. U mirovinu je otišao 31. jula 1961., ali je honorarno obavljao imamsku i hatibsku dužnost u Begovoj džamiji sve do pred kraj 1969. godine.

Dobro je poznao arapsku, perzijsku i tursku poeziju, a slušaoce je znao često rasplakati citirajući stihove i učeći kaside i mersijje. Umro je u Sarajevu 27. novembra 1971., gdje je i ukopan. Bio je posljednji Sabrihafizović iz reda časnih imama i hatiba Begove džamije.

Ovim imenima nije iscrpljena lista uleme iz porodica Muzaferija i Sabrihafizovića. Jedan od njih je hadži Ibrahim Muzaferija, umro 1824./25. godine, ukopan u mezarju na Kovačima, pa hafiz Ahmed-beg Muzaferija, koji je umro 1915. godine i ukopan pod trešnjom kraj džamije Vinogradi, zatim hafiz Rasim-ef. Sabrihafizović, umro u Džiddi, te hadži hafiz Asim-ef. Sabrihafizović, odselio u Afijun Kara Hisar u Turskoj, umro na povratku sa hadždža 1935. godine.

Sve u svemu, ovo je jedna od najznačajnijih alimskih porodica u Bosni i Hercegovini svih vremena.

Literatura:

- 1 *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice* (grupa autora), Sarajevo 1932., str. 142-145 i 149;
2. Fehim Spaho: *Arapski, perzijski i turski rukopisi Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu*, Sarajevo 1942., str. 61;
3. H. Smail Fazlić: *Hafizi u Sarajevu od 1878. do danas*, Sarajevo 1943., str. 6-14;
4. Kasim Dobrača: *Katalog GHB*, Sarajevo 1963., sv. 1, str. 67, 106, 160, 224; Isti: *Katalog GHB*, Sarajevo 1979., sv. 2, str. 189, 388, 450, 563, 618;
5. Alija Bejtić: *Pjesnik Sabit Alauddin Užičanin kao sarajevski kadija i bosanski mulla*, *Anali GHB*, Sarajevo 1974., II-III, str. 13; Isti: *Jedno viđenje sarajevskih evlija i njihovih grobova kao kulturnih mjesta*, *POF*, XXXI., Sarajevo 1982., str. 114-115, 116;
6. Mehmed Mujezinović: *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine I.*, Sarajevo 1974., str. 137, 151;
7. Zejnil Fajić: *Fragmenti iz hronike hadži Husejn-efendije Muzaferije*, *Anali GHB*, Sarajevo 1976., IV, str. 33-39;
8. Omer Nakičević: *Arapskoislamske znanosti i glavne škole od XV. do XVII. vijeka* (Sarajevo, Mostar, Prusac), doktorska disertacija, rukopis, Beograd 1978., str. 159-160;
9. Hajrudin Čurić: *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918.*, Sarajevo 1983., str. 52, 55, 60, 88-89;
10. Salih Trako: *Katalog perzijskih rukopisa Orijentalnog instituta u Sarajevu*, Sarajevo 1986., str. 82;
11. Hamdija Kreševljaković: *Izabrana djela III*, Sarajevo 1991., str. 128;
12. Salih Trako-Lejla Gazić: *Katalog Orijentalnog instituta u Sarajevu, lijepa književnost*, Sarajevo 1997., str. 285, 325-326;
13. Salih Sidki Hadžihuseinović Muvakkit: *Povijest Bosne I.*, Sarajevo 1999., str. 368, 516;
14. Mustafa Jahić: *Katalog GHB*, London-Sarajevo 1999., sv. 6, str. 357;
15. Ahmed Mehmedović: *Leksikon naše uleme*, rukopis

Summary

The families of Scholars (Alim)
The Muzaferija-Sabrihafizovics

Ahmed Mehmedovic

One of the most important families of scholars in Sarajevo and in the whole of Bosnia-Herzegovina is certainly the Muzaferija-Sabrihafizovic family. The first known local lecturer (*Muderris*) of the Gazi Husrev-beg School (*Madrassah*) in Sarajevo was *Hajji Husein-efendi*, son of Muzafer, the founder of the family, who taught for more than 40 years in this highest place of Bosniac learning in the Ottoman period. He was an astronomer and writer and he wrote an interesting *Hronika* (*The Chronicle*), preserved only in fragments by Mr. Muhamed Enver Kadic. He had a rich collection of oriental manuscripts, inherited and further enriched by his offspring, who later made it into a public endowment (*Vakf*). His son, Abdullah was broadly educated and a very capable man, an inventor of the mobile bridge used in efforts to defend Bosnia against numerous and repeated attacks by the Austro-Hungarians. Husein's grandson, Ibrahim, was *Sufi* and a renowned astronomer.

Starting with Muhamed Sabri Muzaferija, the family branches into two; his sons take on the last name of Sabrihafizovic, while his brothers' sons keep the last name of Muzaferija. Husein and his offspring served as lecturer of the Gazi Husrev-beg School or prayer-leaders (*Imam*) in the Gazi Husrev-beg's mosque for 288 years, from 1681 to 1969. Among the scholars (*Ulama*) in this family, there were people who left important endowments (*Vakif*) and excellent calligraphers. This article is about them and other scholars of this family.

موجز

بيوت العلم
أسرة مظفريا – صبري حافظوفيتش
مدرسون وأدباء وواقفون وأئمة

أحمد محمودفيتش

تعتبر أسرة مظفريا – صبري حافظوفيتش من أشهر أسر العلماء، ليس فقط في سراييفو بل في البوسنة والهرسك. وكان الشيخ الحاج حسين أول المدرسين المحليين المشهورين في مدرسة الغازي خسرو بيك في سراييفو، وأبوه مظفر مؤسس أسرة مظفريا، وقد عمل هذا العالم في أكثر من ٤٠ سنة مدرسا في تلك المدرسة التي كانت في ذلك الوقت أشهر مدارس البوشناق في العهد العثماني. واشتغل الحاج حسين بعلم الفلك والأدب، وقد ترك خلفه سجلا تاريخيا مثيرا تحفظ أجزاء منه حتى اليوم عند محمد أنور قاضييتش. وكان الحاج محمد يمتلك مجموعة غنية من المخطوطات الشرقية التي انتقلت إلى ورثته من بعده فاعتنوا بها وأثروها، وفي النهاية أوقفوها لتكون في خدمة المصلحة العامة. وكان ابنه الشيخ عبد الله واسع المعرفة ومتنوع التعليم، وكان رجلا ماهرا اخترع الجسر العائم المنقول الذي استخدم في الدفاع عن البوسنة ضد هجمات الإمبراطورية النمساوية الهنغارية المتكررة على وطننا. أما حفيده الصوفي الشيخ إبراهيم فقد كان فلكيا مشهورا.

وانقسمت هذه الأسرة بعد الشيخ محمد صبري مظفريا إلى فرعين، حيث حمل أبنائه لقب صبري حافظوفيتش بينما حافظ أبناء إخوته على لقبهم القديم مظفريا. كان الشيخ حسين وأبنائه مدرسين في مدرسة الغازي خسرو بيك أو أئمة في مسجد الغازي خسرو بيك منذ عام ١٦٨١ إلى ١٩٦٩، أي مدة ٢٨٨ عاما. وكان من بين علماء هذه الأسرة خطاطون بارعون وواقفون كبار. وقد خصصنا هذا المقال للحديث عنهم وعن باقي علماء هذه الأسرة.